

Cəfər Cəbbarlı

DİLBƏR

Dilara

Günəşin son vərəmli tellərinin duyurduğu iyrənc bir sükut içində ana ağlayır, ata ağlayır, zavallı qızcıqaz da, bu fəlakətə səbəb olmuş kimi, qorxudan qımıldanmayıb, yavaşıdan için-için ağlayırdı.

Səadət şərabını tapıb içirkən, qədəhi salıb qırmaq, xoşbəxtlik yolunu tapıb, tam məqsədə çatırkən bir fəlakətə uğrayıb məhv olmaq nə qədər acı olsa da, adi bir şey deyilmədir?

Gün batır-batmazda idi.

Palçıqçı Bəşir donluğunu almış, borcları ilə tutuşduraraq evə qaçırdı. Xəstələnmiş, borca düşmüşdü. Bu gün bütün borcları bitir, hətta bir qədər artıq pulu da qalırdı.

Kiçik qızı Dilara yemişdən-zaddan almaq istəyirdi; paltarını da yox idi, amma hələ pulu çatmırdı.

Küçədən, müəllimləri başda olmaq üzrə, təmiz geyimli, gülərüzlü kiçik-kiçik qızlar, uşaqlar böyük bir intizam və əzəmətlə hər yere isə gedirlərdi.

Bəşir durdu, baxdı: nə qədər də dinc, gözəl, təmiz, sevimlidirlər!.. Qızını xatırladı: “Zavallı ayaqyalın, köhnə, çirkli bir köynək-lə gəzir. Bu cür geyinərsə, belə görünərmə? Dilara bunlardan da yaraşıqlıdır. Belə geyinərsə, lap gözəl görünər... O da bu uşaqların arasında olsaydı, nə olardı?”

Bu fikirlər sıra ilə Bəşirin başından bulanlıq bir kölgə kimi keçirdi. Birdən nə isə anlaşılmaz bir duyğu onu çulğadı, məchul bir qüvvətin təsiri altında nə etdiyini özü də bilməyərək, qaçıb ömründə xatırlamadığı bir cəsarətlə müəlliməyə yanaşdı.

-Ay xanım...

Dili dolaşdı, nə deyəcəyini bilmədi.

Müəllimə iri gözləri ilə Bəşirə baxdı.

-Bağışla, xanım, səndən bir təvəqqüm var... Mən özüm palçıqçıyam. Bir balaca qızım var. Onu soruşuram ki, onu neyləyim?

Ona elə gəlirdi ki, müəllimə indi bu cəsarətlə ona yanaşdığı üçün acıqlanacaq, söyəcək, ya da bir acı söz deyəcəkdir. Müəllimə mülayim bir baxışla Bəşirin üzünə baxdı; bu qırıq üzə, cəsarəti üçün üzr istəyən bir günahkar gülüşü çırpınır, gözlərində mərhəmət uman bir taqsırkar iczi inləyirdi. Bu zavallı görünüş mərhəmət hissi duyururdu.

-Əmi, qızın neçə yaşındadır?

“Əmi” sözü Bəşiri şaşırıdı. Bu gözəl geyimli, böyük, nəcabətli qadından bu sözü eşitməyə sanki özünü layiq bilmirdi.

-Səkkiz yaşında.

-Əmi, indi vaxt keçmiş, lakin hər halda gətir, bir cür düzəldərik.

-Haraya? Nə vaxt?

Beləliklə sözləşdilər. Sabah Bəşir qızını müəllimənin yanına aparacaqdı. Sənsüz bir məmnuniyyətlə:

-Allah sənə ömr versin! Allah kölgənizi başımızdan əksiltməsin,-deyə baş əyib, sevinə-sevinə ayrıldı.

Əvvəl bir qədər yeyinlədi. Sonra yavaşladı. Düşünürdü: Nə mülayim adamdır!" Qızı da gözəl geyinəcək, oxumuş olacaq, qonşuları onu tərifləyəcəklər. Bəlkə bir zaman o da bu müəllimə kimi olacaqdır. Lakin qızı ayaqyalın necə apararsın? Arvadım nə deyəcəkdir? Birdən dayandı. Özünü itirmişdi... Kömür meydanına doğru yönəldi, bir cüt köhnə çəkmə, bir köhnə libas da alıb evə qayıtdı.

Dilərə qışın soyuğuna baxmayaraq bir cırıq köynəyi ilə onu qarşılıyib, ətəyindən yapışdı.

-Ay ata, o nədir? O çəkmələr kimindir?-deyə tez-tez təəccüblə soruşurdu.

Bəşir son vaxtlar evə heç bir paltar və bu kimi şey almırdı, xüsusilə çəkmə, çox təəccüblü idi. Evdə çəkmə geyən yox idi. Heç başmaq tapılmırkən, birdən-birə çəkmə... kimsənin ağına yerləşmirdi. Dilaranın səsinə çıxan anası da şaşırmışdı.

-Balam, bunlar nədir? Qudurmuşsan...

-Arvad, heç danışma, işi dəyişdirmişəm.

-Bunlar kimindir?

-Almışam.

-Doğurdan kimindir?

-Vallah almışam. Hələ bu harasıdır? Ay qız, yüyür, bir əl-ayağı ni yu, gəl, bir gör bunlar necə olur?

-Ay kişi, nə əcəb?

-Hələ sabah Dilaranı uçqola aparacağam.

-Necə yəni uçqola aparacağam?

-Vallah... deyirəm sənə işləri dəyişmişəm. Müəllimə ilə də danışıram. Özü də bir yaxşı adamdır. Elə qaydalı... Dedi götür gəl. Ay qız, yubanma, tez yuyun, gəl!-deyə içəri girdi.

Dilərə ömründə görmədiyini bu əcaib ayaqqabıları və paltarını geymiş, sevincindən sanki qanadlanmış, uçurdu. O çoxdan bəri uşaqların ayaqlarına baxır və bir gün onun da çəkməsi ola biləcəyini heç təsəvvür belə etmirdi.

-Ay qız, belə fırlan görək necə dayanır... Ay zalım, qiyamətsən ki... Dur, bağlarını keçirim.

Bəşir pullarının artıq borclara çatışmayacağını da unudub, ömründə duymadığı böyük bir həvə və sevinclə, ciddi surətdə çalışıb, qızını bəzəndirirdi. Çəkmələr köhnə də olsa, Dilaranın ayaqlarında yaraşlıq görünürdü.

-Ay zalım, lap xozeyn qızlarına oxşayırsan... Cəhənnəmə olsun dünya. Arvad o tabağı bəri ver. Qız, dur bir oyna...

Tabağ taqıldayır, Dilərə atasının üzünü öpüb, böyük bir se-

vinclə oynayırdı.

Səhər hava çox tutqun idi. Gecə yağış bütün küçələri dizə qədər palçıq etmişdi. Bu, Bəşirin heç də döşünə düşmürdü. Çünki yaşadığı böyük Salyan küçəsində küçələr döşənməmişdi, bir az yağış yağan kimi palçıq dizə qalxır, keçmək belə mümkün olur. Xüsusilə bu gün Dilaranın çəkmələri batacaqdı... Bu heç də arzu edilən bir şey deyildi. Nə isə, Bəşir müəlliməyə söz vermişdi. Dünya dağılsa da, Dilaranı aparacaqdı.

Böyük bir zəhmətlə Dilaranı öz əli ilə geyindirdi. Çıxdılar. Evdən beş-altı addım ayrılmışlardı. Dar küçə elə palçıq idi ki, keçmək mümkün deyildi. Bəşir tez-tez Dilaranın çəkmələrinə baxır, kiçik bir palçıq ləkəsi qanını qaraldırdı. Bir qədər keçincə, 4-cü Təzəpir dalanında yol bütünü keçilməz oldu.

Bəşir çarəsiz qalıb, Dilaranı qucağına aldı, 2-3 addım getməmişlərdi ki, zavallı Bəşirin ayaqqabısı palçığa batdı. Ayağını çıxarmaq istərkən, birdən bürəyib, üzü üstə yerə çırpıldı. Artıq uşaq da palçığa bulaşmış, özü də dizindəki ağrının şiddətindən tərpanməz bir hala gəlmişdi. Böyük bir şüşə ayağına batmış, qan axmağa başlamışdı. Öl-ölə evə qayıtdılar.

Bəşirin dizindən axan qan da yanmırdı. Qonşular toplaşdılar, yaranın üstünə təndir külü tökdülər, hörümçək toru qoydular, bilməm daha nə kimi oyunlar çıxartdılar, lakin olmadı. Hələ topuğu da burxulmuşdu, ağrısı onu sarsıdırdı.

Sınıqçı gəldi, ayağını sarıdılar. Bəşir axşamədək zarıldadı, inildədi. Axşamdan bir qədər keçmiş ayağından elə bir ağrı, elə bir sancı qalxdı ki, dayanmaq mümkün deyildi.

Bəşirin iniltisinə qonşudakı işçilər toplandı. Hərə bir yol göstərdi. Lakin çarə olmadı. Nəhayət, mütləq, doktor çağırılması lazım olduğunu dedilər. Bu da mümkün deyildi.

-Canım, bu qaranlıq küçələrdən həkim nə cür gələcək? Gərək-məz ki, bir faytona minsin. Fayton da indi bir otək pul istəyir,-deyə Qazantəmizləyən Əhməd donqulandı.

Beləliklə, çox danışıdılar. Amma nə Bəşirin ayaq ağrısı durdu, nə də həkim gətirmək mümkün oldu. Xəstəni bir inilti, bir qızdırma içində buraxıb dağılışdılar.

Zavallı Bəşir beş-altı gün belə gecələri göz yummadan çırpındı. Həkim gətirmək mümkün deyildi. Nəhayət, Qazantəmizləyən Əhməd onu arxasına alıb, həkimə apardı.

Doktorlar baxdılar.

-Gec gəlmişdir. Sümüyü qırılmış, həm də ayağında qan kirlənmişdir. Əvvəldən gəlsəydi, sağala bilirdi. Amma indi xəstəxanada yatmalıdır, -dedilər.

İyirmi gündən sonra zavallı Bəşiri evə gətirib kirlə yorğan-döşəyə saldılar. Ayağı artıq bir o qədər ağrıyırdı, çünki dizdən yuxarı

qılçasını kəsmişdilər.

Günəşin vərəmli tellərinə qarşı zavallı Bəşir ac uşağının, göz yaşlarına boğulmuş qadının üzünə dinməz-söyləməz baxırdı. "Ox... bundan sonra bu zavallıların günü nə olacaqdır?" Bəşir utancaq gözlərini bir tərəfə qaçırtdı. Bu aralıq baxışları taxçada qoşa qoyulmuş çəkmələrə ilişdi. Birdən-birə nə isə xatırlayaraq, özünü saxlamayıb, hönkürtü ilə ağlamağa başladı...

Ox, sədət nə qədər yaxın idi!..

Lakin...

Dilbər

Hər gün bir dəqiqə dinc oturmayan və dinclik verməyən Dilbər, dərslər başlar-başlamaz: "Müəllimə, mən deyim, mən deyim", - deyər barmağını göydə oynadan və qopardığı gurultu ilə bütün sınıfdə bir həvəs, bir dirilik oyanan Dilbər, bir gün birdən-birə susmuş, qanadı qırılmış bir quş kimi yerində büzülüb oturmuşdu. Hamı heyret edirdi. Müəllimə belə buna heyret etməyə bilmədi.

-Dilbər, sənəndən nə əcəb belə dinc oturmuşsan, xəstə deyilsən ki?

Dilbər, yuxuda imiş kimi diksindi, başını qaldırdı, ancaq danışmadı, susdu qaldı. Müəllimə onu irəli çağırırdı... Hər gün, sözləri qramofon kimi bir-birinin ardına düzən Dilbər, bu gün qırıq maki-na kimi baş-ayaq vururdu. Onun fikri nə isə uzaq bir yerdə, tam başqa bir şeylə məşğul idi. Dərslərdən sonra müəllimə Dilbəri müəllimlərdən otağına çağırırdı.

-Dilbər, sənə nə olmuşdur? - deyib soruşdu.

Dilbər dalğın gözlərini yerə dikmiş, susurdu. Bu aralıq Dilbərin sınıf yoldaşı Məryəm başını əyib:

-Müəllimə, Dilbəri ərə verirlər, - dedi.

-Aha, ərə getmək istəyirsən? - deyər müəllimə gülümsəmək istər-kən, Dilbərin kiçik bədəni titrədi, gözləri yaşardı və birdən:

-Yox! Mən istəmirəm, atam verir, - deyər dizi üstə düşdü. Dördli başını müəlliməsinin dizi üstə salıb, əsəbi bir hönkürtü ilə ağlamağa başladı...

Dilbər, iki dərəcəli məktəbin üçüncü qrupunda idi. Atası Həsən kişi yoxsul bir kəndli idi. Dünya malından-qaratıkan bir qəlyanı, övlad adına da bir qızı var idi. Savadlı deyildi, ancaq savadsızlığın nə qədər böyük bir bəla olduğunu öz təcrübəsindən bilmiş və oğlu olmadıq üçün qızını da olsa oxutmağı qərara almışdı.

Qışın uzun gecələrində Dilbər kitabını alır, ocaq yanında Həsən kişinin qabağında otururdu. Onun üçün Avropadan, Amerikadan, Afrikadan, adamyeyən insanlardan, bu dünyanın yaranışından oxuyur, Həsən kişi böyük bir zövqlə dinləyir, bunların hamısını eşitdiyi hadisələrlə tutuşdurur və bəzən qızının qəti bir adam olduğuna inanır, şevinirdi. Bir azdan sonra Həsən kişi axundun otağına gedir, Dilbər isə atası gələncə dərslərini hazırlamağa başlayırdı.

Ara-sıra Dilbər atasının yoxsulluğunu xatırlayır, oxuyub doktor olacağını, ağ paltar geyib, xəstələrə baxacağını, atasına kömək edəcəyini, qoca atasının başını ucaldacağını düşünür, düşünürdü... Daha bir çox şeylər düşünürdü... Yazıq ki, zavallı Dilbər onun üçün nələr hazırladığını heç düşünmürdü.

Axşamüstü Həsən kişinin evi dolu idi. Axunddan başlamış, krxmallı oxumuşlara kimi hər biçimli adam vardı. Lap künədə oturan gümüş qəlyanlı, tirmə qurşaqlı bir kişi danışırdı:

-Ay Həsən kişi, daha köhnə kəndə təzə dəb qoymayacaqsan ki... Məşallah... allah saxlasın, uşaq da yaşa boya dolmuşdur... Qız yaşlağını evdə çox saxlamaq da bir şey deyildir. Mirzə Kərim də, allaha şükür, özgə deyil, özün yaxşı tanıyırsan... Allah xeyir versin...

Həsən kişi düşündüyün deyər bilmirdi.

-Filani... o ki var, avam... mənim kimi heyvan, o heç... Bizim daha vaxtımız keçmişdir. Dünyaya heyvan gəlmişik, heyvan da gedəcəyik. Bundan sonra avam adam bir pula dəyməz. Mən əhd eləmişəm, günümə bir gün qalmış o uşağı oxudacağam. Pul bir şey deyildir. Adam gərək dünyada yaxşı ilə yamanı bilsin, - deyər Həsən kişi elmin faydasını anlatmaq istəyir, ancaq deyər bilmirdi.

Həsən kişi doğrudan da pulu o qədər əhəmiyyətli bilmirdi. Ancaq bu dəfə özü əl-avağının sarılı olduğunu hiss edirdi. Bu vaxtdək gələn elçilərə: "Qızım oxuyur, vermərəm", - deyirdi. Ancaq bu dəfə bir az dili dolaşırdı...

Mirzə Kərim mədrəsədə oxumuş bir tələbə idi. Anası mərsiyə-xan, atası da pirdə şeyx idi. Ancaq son zamanlar tələbəlik çox da işə keçmədiyi üçün, Kərim yekəilmək papağı dəyişib, ikiüzlü bir papaq qoymuş, ləbbadəni yarıya kimi kəşib, pencək qayırması nəleyin yerinə məst geymiş, nəhayət, iyirmi ikinci ildə üçaytlı kurslara girmiş, Molla Kərim əvəzinə Mirzə Kərim olub çıxmışdı. Kənd məktəbində dərslər deyirdi. Fikrən də Mirzə Kərim ziyalılımışdı. Hər gün qəzeti ilk səhifəsindəki tarix və nömrəsindən başlayıb, son səhifəsindəki elanlara və sifarişlərə kimi oxuyurdu. Danışığında: "İslam millətinin cəhalətdə qalmasından, xaricilərin mədəniyyəti islamdan aldıklarından və quranda bütün elmlərə işarə olduğundan "uzun-uzadıya bəhs edirdi.

Mirzə Kərim pis adam deyildi. Kasıblara əl tutandı. Həsən kişinin özünə az yaxşılıq etməmişdi. Hələ bildir Həsən kişinin xırı yandıqdan sonra, Mirzə Kərim yeddi yüz manat verib, onun üçün bir at-araba almışdı. Həsən kişi yarıllığa işlədir və xırda-xırda pulunu Mirzə Kərimə doldururdu. Ancaq nədənsə, bir neçə ay bundan əvvəl at qançır olub ölmüş, altı yüz manatı indi də Həsən kişinin üstündə qalmışdı. Mirzə Kərim isə, insafən, pul üçün Həsən kişini tələsdirmirdi; hətta yeni at alacağını söyləmişdi. Hələ son zamanlar Həsən kişini tez-tez çay içməyə çağırırdı. İnsafən, Mirzə Kərim yaxşı adamdı. Gözüaçaq adamdı.

Ancaq Dilbəri ərə vermək Həsən kişinin bütün arzularını qırırdı. O da öz qızını böyük adam görmək, onunla fəxr etmək, hələ bəzilərinə acıq vermək istəyirdi.

-Filani... Mirzə kərim yaxşı adamdır. Ancaq mənim qızım oxu-

yur. İndiki vaxtda... avam insan ki var... heyvan kimi bir şeydir. Məsələn, mən. Mən əhd eləmişəm ki, qızım dərslərini başa vurma- yıncə...

Burada kraxmallı bir kişi sözə qarışıdı:

-Bəli, Həsən dayı. Yaxşı buyurursunuz, elmsiz insan heç bir şeyə dəyməz. Allaha şükür, Mirzə Kərim hamımızın məlumudur, hələ elm adamıdır, yaxşı dərsləri də var. O ki, qızın oxumasına, mən özüylə danışmışam. Mirzə Kərim özü deyir ki, Həsən kişidən xoşum gəlir, çünki gözüaçıqdır; mən öz külfətimi oxudacam. Ancaq bir adı üstündə olacaq, sonra yenə də oxusun. Mirzə Kərim onu sənədən yaxşı oxutdura bilər. Orasına özü söz verir.

-Bəli, bəli, orasına arxayın ol, Həsən dayı, deyə o biri də sözə qarışıdı. Danışığı uzun sürdü. Həsən kişi çox düşündü. Hətta hardansa ölmüş atı və altı yüz manat borcu da vadinə düşdü

-Filan!... sözüüm yoxdur... Bir qızım var, elindir. Ancaq bir şərtim var: qızım gərək dərslərini oxusun, insan ki var...

-Bəli, bəli, arxayın ol...Axund salavat çevirdi:"Allah xeyir versin!"

Axşam Dilbər çörək yemir,mütəmədi ağlayırdı.Masqurada bir az pendir,bir az da doğab vardı.Həsən kişi çörəyi ocağın üstünə qoyub düşünürdü.Dilbərin ac olduğunu bilirdi.

-Ağlama qızım!Mirzə Kərim elm sahibidir.Yaman adam deyil. Mən camaatın yanında ona şert qoymuşam. Sən gərək axıra kimi oxuyasan.

Dilbər. Mirzə Kərimin yarımlobbadəsini, ikiüzlü papağını nə isə çəkə bilmirdi. Atasının vəziyyətini bilirdi. Lakin bu dəqiqədə hər şeyi unudub, atasının qucağına sıxılaraq göz yaşları arasından:

-Ata, mən ona getmək istəmirəm. Mən oxumaq istəyirəm,-deyə ağladı.

O gecə Həsən kişi də çörək yemədi. Ata-bala hər ikisi ayrılıqda düşünür və hər ikisi düşüncələrini Dilbərin dərslərini davam etdirəcəyi ümidilə başlayır və nədənsə, Həsən kişinin ölmüş atı və altı yüz manat borcu ilə bitirdi... Ancaq Dilbər bunların hamısından başqa, daha bir şeylər düşünür və gizli ağlayırdı.

İş uzun sürmədi. Nişan gəldi: Dilbər üçün təzə paltar, üzük, qolbaq, hətta Həsən kişi üçün də atlas arxalığı gətirildi.

Bir neçə həftədən sonra "adamımızı verin" məsələsi qalxdı. "Məktəbə evimizdən də gedə bilər",-dedilər.

Qızın yaşı dekret yaşına çatmamışdı. Zaqs üçün o yandan-bu yandan kağız düzəldi. Axund kəbin kəşdi. Dilbər atası ilə,bacısı ilə və dilsiz-ağızsız anası ilə vidalaşib ər evinə getdi.

Günlər gəlib keçirdi. Dilbər məktəb sözünü qaldırmağa belə cəhd etmirdi. Zətən dərslərdən də qalmamışdı; Mirzə Kərimin anası Molla Gülsüm ona dərslər verir, müqabiləyə oturur, yəsin əzbərləyirdi. Ara-sıra təzə çıxmış mərsiyələrdən də öyrədirdi. Dilbərin günü payminbər öyrənmək və cümə axşamları yəsin, üçaylıqda isə quran oxumaqla keçirdi. Paltar-palaz yumaq, qab-qasıq yumaq, xörək hazırlamaq və bu kimi işlər də ağır bir yük kimi Dilbərin üzərinə düşmüş, göz açmasına imkan vermirdi. Hələ hər gün Mirzə

Kərimin yarımlobbadəsini, şişkin, sallaq dodaqlarını, ciyər kimi qırmızı üzünü görmək Dilbər üçün çəkilməz bir əzab idi. Lakin çərəb yox idi. Hər gün Mirzə Kərimi görəncə, bir köynək ət töküür, ürəyi döyünür, bədəni əsım-əsim əsirdi. Gözlərini yummaq, qaçmaq, bir bucağa sıxılmaq, gizlənmək istəyirdi. Ancaq mümkün deyildi. O, ərinin qabağına çıxmalı, nəzakət və rəsmiyyətli onu qəbul etməli, gülümsəməli, gülmalı idi. Yoxsa yumruqlar, təpiklər qaçılmaz və amansız şeylərdi. Lakin hər gün yalandan başqa bir rəngə girmək, başqa cür görünmək, ağlamaq istərkən, gülmək də dadlı bir şey deyildi. Nə etmək... qapılar bağlı, qaranlıq məzar kimi...dalğın, şuşqun bir ev. Bir yana gedə bilmir, kimsəni görə bilmir, dərslərini kimsəyə söyləyə bilmirdi. Atasının evinə belə getməyə haqqı yoxdu.

Dilbər diri ikən qara bir məzara gömülmüşdü. Ən yaxşı günü,-döyülərkən, gözünün altı göyərmiş bir halda bir bucağa sıxılıb ağladığı və xəstələnilib ərinə yanaşmadığı vaxtlar idi. Zətən, Dilbər son zamanlar tez-tez xəstələnirdi. Oynaq, çevik bədəni büzüşmüş, şuxluğunu itirmiş, gözəl gözləri dərinə enmiş, al yanaqları saralmış, uçmuş, daim gülümsər dodaqları solmuş, qurumuş, əsəbi bir titrəklik almışdı. Ara-sıra quran oxurkən fikri dolaşır, düşünür, keçmişlərini, uşaqlığını, şən və oynaq gəncliyini, məktəb yoldaşlarını,bütün ümüdlərini xatırlayır, bütün varlığı sarsılırdı. Nə etmək, tale belə imiş...

Günlər keçir, Dilbərin mühiti getdikcə qaralır, ağır bir daş kimi qaranlıq bir quyunun dibinə enir kimi, getdikcə daha artıq qatı bir qaranlığa batır, ilisir,qalır. Ara-sıra bir şeylər düşünür, lakin yenə də bütün düşüncələri, nədənsə, atasının ölmüş atı və altı yüz manat borcu ilə bitirdi

Bir gün Molla Gülsüm irəlidi, Dilbər də qoltuğunda Molla Gülsümün topladığı nəzir boxçası qayırdılar. Qızlı, oğlanlı bir dəstə Dilbərin diqqətini özündə saxladı. Bunların arasında bir çoxu keçmiş məktəb yoldaşlarından idi. Dilbərin ürəkciyi yerindən oynadı, dərin bir ah qopardı. Vəziyyətdən utandığı üçün tanınmasını deyə, çadrasını üzünə çəkdi və eyni zamanda keçmiş xatırat onu sardı. Çox dalğın idi. Bu aralıq incə bir əl onun çiyininə endi;eyni zamanda şux bir gülüş qopdu. Dilbər diksindi. Qorxmuş gözlərini geriyyə çevirdi. Uç duygu-qorxu, sevinc və utancaqlıq-üçü də birdən ona hücum etdi. Yanaqları qızardı. Şaşdı. Qarşısında duran qız-Dilbərin məktəb bacılığı Məryəm idi. Bir saniyə üçün keçmiş uşaq oynaqlığı ilə onun üzünə atılmaq, onu qucmaq, öpmək istədi, amma dayandı. Susdu. Məryəm indi oxumuş, irəliləmiş bir cəmiyyət qızı idi. O isə... zavallı bir mərsiyəxan şagirdi. Məryəm onun boy-nunu qucub, sözlərini, sorğularını bir-birinə peyvənd edərək dedi:

-Ay qız, haradasan, görünürsən? Bu nədir? Rəngin uçmuş. Xəstəmişən? Səni çoxdan axtarırdım, vacib sözüüm var. Nədən bu günə düşmüşsən?

Məryəmin dəstəsi onlara yaxınlaşdı. Dilbərin ürəyi döyünür. Molla Gülsümün bağıracağından qorxub:

-Yaxşı, yaxşı, Məryəm, sonra, sonra...-deyə yaxa qurtarıb, qaçmağa can atırdı. Məryəm isə ona möhkəm yapışmışdı, buraxmırdı. Qızlar və oğlanlar gəlib yetişmişdilər.

-Aha, Dilbər, Dilbər necə də dəyişmiş, arıqlamış, solmuş!-deyə qızlar onu bürümüşdülər. Dilbər özünü büsbütün itirmişdi. Bu aralıq Molla Gülsüm gürultuya döndü və Dilbərin ən qorxduğu an doğrudan da öldü. Molla Gülsüm başaçıq qızları və əli kitablı oğlanları Dilbərin dövrəsində görünəcə qudurmuşcasına bağırırdı:

-Bu nədir? Hələ bu qalmışdı? Əgər axşam ərin itoğlu evə gələr, mən onunla bir neçə kəlmə danışaram. Onlar qızmış, özündən sər-xoşləvəndlərdir. Onlar ərzis arvad, yüyənsiz atdırlar. Sən də onlara qoşulmusan...

Oğlanlar tez uzaqlaşdılar. Qızlar şaşırtdılar. Dilbər, bütün bədəni titrəyərək, qıpqırmızı kəsilmiş və heç düşünmədən əlini Məryəmin əlindən çıxarıb qaçmaq istəyirdi. Bu arada Məryəm onun qulağına əyilib, yavaşdan:

-Sənə bir məktub gəlmişdir, məndədir. Bacınıgilə verərəm,-dedi.

Dilbər heç düşünməyərək:

-Yaxşı, yaxşı,-deyə əlini dartdı və qaçaraq uzaqlaşdı...

Axşam Molla Gülsüm nəzirləri yerbəyər edir, Dilbər isə oturma quran oxuyurdu. Ev qaranlıq idi. Ortanı bir məzarlıq sükutu bürümüşdü. Ancaq divardakı saat yorucu bir yekrəngliklə "tıq-tıq" vururdu.

Dilbərin fikri uzaq-uzaq yerlərdə idi. Bugünkü hadisə onun bütün varlığını sarsıtmışdı. Düşündükcə ürəyi döyünür və saatın tıq-qıltısına: "tıq, tıq" deyər cavab verirdi. Xatirat ona dinclik vermirdi, bütün uşaq ruhunu əzirdi. Məktəb, uşaqlıq, qayğısızlıq...

Dilbər, gözlərindən əlinin üstünə düşən damlalardan ayılmış kimi, başını qaldırdı. Molla Gülsüm evdə yox idi. Dilbər qalxdı, taxçadan bir bağlama götürüb açdı, baxdı... Bütün keçmiş günləri bir dəqiqədə canlanmış kimi, zehindən keçdi və birdən üzüstə, bağlama üzərinə enib, dəhşətli bir hönkürtü ilə ağlamağa başladı. Bu, Dilbərin köhnə kitabları idi. Dilbər onları bəgriyə basıb, dərin kə-dər ilə için-için ağlayırdı.

Gecədən çox keçmişdi. Mirzə Kərim axundun otağından qayıtmamışdı. Ancaq qayıtmasına az qalmışdı. Dilbər qalxdı, qapını açdı, bayıra baxdı. Bulaşmış bir gecə idi. Külək bəzən şiddətlə çırpırır, damların bəcalarını taqıldadır, bəzən heç yoxmuş kimi susurdu. Göydə ay buludlarla toqquşmuş kimi örtülür və yer üzünü qaranlıqlarda boğur, gah da yavaş-yavaş buluddan çıxıb, bir neçə saniyə üçün yer üzünə xəstə, sarı, ölgün bir işıq atırdı.

Dilbər bayıra çıxdı. Yavaşca həyətdən keçdi, küçə qapısını açdı, baxındı. Kimsə yox idi. Bir qədər düşünüb də qayıdıb, açıq qalmış ev qapısına baxdı. Qaranlıq içərisində, pəncərə ilə qapı, lampanın sarı işığında vərəmli iki göz kimi baxırdı. Dilbərin ürəyi sıxıldı və birdən başı açıq küçəyə atılıb, dustaqdan qaçmış kimi bir

həyəcan içində qaçmağa başladı.

Hara?

Özü də bilmirdi...

O ancaq qaçmaq, bu dirilər məzarından uzaqlaşmaq istəyirdi. Bir aralıq Dilbər döndü, baxdı. Qapıya bir qaraltı yanaşırdı... Bu, sübhətsiz, Mirzə Kərim idi. Dilbər bir qırpım dayandı. Qorxudan bədəni titrəyirdi. Külək uğuldayır, sanki bir səs ona: "Qayıt, qayıt",-deyirdi. Lakin Dilbər küləyi dinləyəcək bir halda deyildi. Yayılığın uclarını yaxalamış, əsəbi addımlarla irəli atılmış, qaçır, mütəmadi qaçır. Artıq ev çox uzaqda qalmışdı. Külək qarşından Dilbərin üzünə çırpır, qulaqlarında uğuldayır, yerini yavaşladır. Paltarları firildayır və ayaqlarına dolaraq yeriməsinə mane olurdu. Dilbər bir neçə dəfə daşa ilişmiş, yıxılmış, əlləri, dizləri əzil-mişdi. Lakin Dilbər bunların fərqi nə varmadan qalxır, yenidən yürüyürdü. Harada olduğunu bilmir və bəlkə də düşünmürdü. Ancaq acıqlı dalgaların yalçın qayalara çarpıb bir gurultu qoparması sahil-də olduğunu xatırladırdı. Ay bulud altına keçmiş, bütün kainat qaranlıqda bürünmüşdü. Ətrafda kimsə yox idi. Hər tərəfdən vəhşi bir təbiət, qatı bir qaranlıq Dilbəri bürümüşdü. Gecənin qaranlığı içərişində yalnız küləyin qorxunc gurultusu Dilbərin qulaqlarında uğuldayır, qarşıda Kəsinin yırtıcı dalgaları hiddətlə qayalara çarpır, döyüşür, bağırır, yalçın qayaları, sətir daşları qoparmaq, yıxmaq, öz ağusuna alıb udmaq istəyirdi. Dilbər isə heç bir şey görmə-dən, düşünmədən bu kimsəsiz təbiətin ortasında yürüyür, getdikcə evdən uzaqlaşır və qatı bir qaranlıqda dalırdı.

Haraya? Nə üçün? Burasını Dilbər özü də bilmirdi.

Artıq, sahilə gecənin qaranlığından başqa qır şey görünmür, küləyin uğultusundan və dalgaların acıqlı bağırmasından başqa bir şey eşidilmirdi. Dilbər qaranlıqda qatılmış...gecə Dilbəri udmuşdu...

GÜLƏR

(Xatirat dəftərindən fraqmentlər)

-Əsərdə bir azərbaycanlı qızın çadranı atması göstərilir.

Kino tamaşaçıları bu birçə qızın da azərbaycanlı olmadığını öyrənincə, nə düşünə bilərlər? İkicə gün də gözləyin, mən azərbaycanlı qızı taparam,-dedim.

Rejissor razı oldu.

Şəhərə düşdük. Şəkildə çəkilməyə razı olan qızlar gözəl deyildi. Az-çox gözəl olan qızlar da razı olmurdu, daha doğrusu, onları qoymurdular.

Bizə bir adres verdilər, "orada gözəl bir qız yaşayır",-dedilər. Getdik. Qapını döydük. Açdırlar. Bu mənim Gülər ilə ilk görüşüm idi. İlk baxışdan mənim diqqətimi özünə topladı. Bu, de-

mək olar ki, faciəmizin başlanğıcı idi.

O zamanlar Gülər 17-18 yaşlarında idi. Gülər ortaboylu, incə və zərif yapışıqlı bir qız idi. Daima qurnazcasına gülümsəyən iri, mavi gözləri vardı. Qısa, qıvrıq saçlarını açıq, ağ çiyinlərinə səpərək, qapı ağzında dayanmış və nazik al dodaqlarını büzərək, iri mavi gözlərini bir sorğu baxışı ilə bizə dikərək, bir kəlmə belə danışmadan baxırdı. Yoldaşım köhnə kino işçisi idi. O, gözlərini Güldəndən ayırmayaraq:

-Biz Məryəm xanımı görmək istəyirik-dedi.

Gülər gülümsədi.

-Bu saat,- deyər başının hərəkəti ilə qıvrıq saçlarını çiyindən ataraq, cəld bir hərəkətlə döndü və qapı ağzında görünməz oldu.

Yoldaşım bir sorğu ilə mənim üzümə baxır, fikrimi bilmək istəyirdi. Gözəl deyər yalvardığımız və rədd cavabı aldığımız qızlara nisbətən Gülər, insafən, ən gözəl bir qız idi.

Biz indi qapı ağzında Gülərin simasını, gülüşünü və yürüşünü müzakirə edərkən, Məryəm xanımı gözləyirdik. Qapı laybalay açıldı. Gülər ürəkək və oynaq bir dağ keçisi kimi irəli yeridi. Ardınca hündürbolu, incə vücdü, sarıbənzilli bir qız gəlirdi. Bu, Məryəm xanım idi.

Məryəm xanım da yaman deyildi. Məryəm xanım dalgın gözlərini bizə dikib, gəlişimizin səbəbini bilmək istəyir. Gülər isə daim səbəbsiz gülümsəyən iri gözlərini gah bizə, gah Məryəm xanıma çevirib, işin sonunu gözləyirdi.

-Bizə kinoda çəkilmək üçün sizi nişan vermişlər. Müsaidə etsəydiniz, təcrübə üçün sizi lentə çəkərdik,-dedim.

Məryəm xanımın çatılmış qara qaşları ayrıldı, gülümsədi və heç də açıqlanmadı. Bəlkə bir az da xoşlanmış kimi görünürdü. İkicə gün vaxtımız var idi, 60 adam dayanıb, azərbaycanlı qızı gözləyirdi. Mənim ürəyim dumanlı bir ümidlə döyünürdü. Biz səbirsizliklə cavab gözləyirdik.

Gülərin qaşları tərsinə olaraq çatıldı, gülümsər gözləri nədənsə parladı. O, cavab gözləyirmiş kimi, əvvəlcə Məryəm xanıma, sonra da öz boğazına, mərmər kimi ağ köksünə və sonra da şümşad kimi dümdüz ayaqlarına baxdı. Mənə elə gəlirdi ki, o öz gözəlliyini təhqir edilmiş hesab edirdi. Doğrusuna gələrsək, o, Məryəm xanımdan daha gözəl idi. Nə üçün ona deməyirlər, Məryəm xanıma deyirlər?

-Vallah, mən... bilmirəm necə yəni kino... axtarsanız... yəni, doğrusu, mən özüm bir söz deyər bilmərəm. Zəhmət çəkib

durun, atama deyim... sonra sizə deyərəm,-deyə Məryəm xanım tez içəri keçdi.

Gülər dinməz dayanıb, dalgın gözlərini ayaqlarından ayırmırdı. Birdən cəld bir hərəkətlə başını qaldırdı, üzünə tökülmüş qıvrıq saçlarını başının hərəkəti ilə kürəklərinə atdı və iri mavi gözlərini qaldıraraq:

-Məni də götürəsiniz, olmazmı?-dedi və eyni zamanda yanaqları utancaqlıqdan qanla doldu.

Nazik dodaqları nar giləsi kimi allıqdan yanır, gözləri isə əvvəlki kimi gülümsəyirdi.

Tam bu aralıq Məryəm xanım içəridən gəldi. Onun üzündə, gözlərində yenə bir dalgınlıq vardı.

-Ata evdə yoxdur, axşam soruşaram, səhər gələrsiniz, hər nə deyərsə, sizə deyərəm. Ya istərsiniz, özü ilə danışırsınız,-dedi və başını aşağı salaraq dayandı.

Gülər bütün boyu ilə yüksəldi. İndi onda bir qətiyyət və bir vüqar duyulurdu.

-İstərsəniz mən gələyəm. Mən məktəbdə də xırda səhnəciklərdə oynayısam,-dedi,- o gəlməzsə, mən gələyəm, - deyər əlavə etdi və gülümsər gözlərini Məryəmdən qaçıraraq, cavab gözləyirmiş kimi, mənə dikdi.

-Yaxşı... Sizi buraxarlarmı? Bəlkə sizin də atanız razı olmadı?-deyə mən soruşdum.

-Mənim atam yoxdur. Bircə anam var, bir də ki, səhər gələrsiniz, onlara deyərsiniz, sonra haraya istərsəniz, gedərəm. Evlərinin adresini söylədi.

-Çox gözəl,-dedim,- səhər yəqin gələrik.

Ayrıldıq.

Böyük bir sevincə səkiləri ölçərək, fabrikə çatdıq.

-Qız var,-deyə yoldaşım guruldayırdı,-səhər hazırdır!

Bütün fabrikə sevinirdi.

Mən sevincimdən gecəni yatmadım.

Səhər tezdən yoldaşım gəldi.

Birbaş Məryəm xanımgilə yollandıq.

Qapını döydük, açan olmadı. Hayladıq, cavab çıxmadı.

Yoldaşımın burnu və dodağı bir qədər sallanmışdı.

Mən isə ona təsəlli verməyə çalışırdım:

-Sən heç məyus olma. Gülər ondan daha gözəldir, özü də xalis nəqd. Gedək apararaq çəkilsin, qurtardı getdi.

Yoldaşım bütün yolu dalğın addımlarla gedib, bir kəlmə də danışmırdı. Mən isə, arxam Gülərə bağlı olduğundan, heç ruhdan düşmürdüm.

Qapını döydük.

Gülər qapını açdı.

Gözləri gülür, üzü əvvəlki kimi yumşaq və mehriban idi.

-Buyurun, buyurun...-deyə qapıdan çəkilib yol verdi. Mən Gülərin belə şən olduğunu görünçək, sevincimdən qanad çalib uçmaq istəyirdim. Bir də üzünə diqqətlə baxdım. O, dünənkindən daha gözəl görünürdü. İçəri girdik. Bizi 28 yaşlarında hündürboylu bir gənc oğlan qarşıladı. Yumşaq hərəkətli, siması və bütün görünüşü onun bir ziyalı olduğunu göstərirdi. Paltarları isə, tərsinə olaraq, işçi paltarları idi. Əynində ağır yarım-palto, ayaqlarında isə həddindən böyük və kobud uzunboğaz çəkmə vardı.

-Tanış olun,-deyə Gülər əli ilə gənci göstərdi.

Gənc isə özünü düzəldib, bir nəvazişlə əlini uzadaraq:

-Kamal,-deyə tanışlıq verdi və eyni nəzakət və nəvazişlə:

Buyurun, oturun,-dedi.

Oturduq. Kamal özü də stolun o biri başında bizimlə üzbəüz oturdu və bizi dinləyirmiş kimi, bir vəziyyət aldı.

Aramı bir sükut sardı. Məni, Kamalın hərəkət və rəftarı ilə paltarları arasındakı təzad bir qədər düşündürdü.

-Siz nə buyurursunuz?-deyə Kamal sükutu pozdu. Onun da gözlərində və bütün üzündə bir təbəssüm vardı. Ancaq nədənsə gözlərindəki təbəssümün içərisindən anlaşılmaz bir kölgə sürüşür, dodaqlarının bürüşüyündə itirdi. Həlim və yumşaq səsində soyuq bir səmimiyyət duyulurdu.

Gülər stoldan bir az uzaqda dinməz və danışmaz oturma baxırdı. Artıq onun da daim gülümsər gözündə bir rahatsızlıq çirpindiğini görmək çətin deyildi.

Kamal onun qardaşımı? Ya nişanlısımı? Mən bilmirdim. Ancaq orasını bildirdim ki, Kamal bu evdə qəti bir səsə və hakimiyyətə haqqına malikdir. Onun qərarı qəti olacaqdır.

Mən sözü haradan və nə sayaq başlayacağımı bilmirdim.

Birdən rus-yapon mühaibəsindən başladım. Balkan mühaibəsinə, oradan cahan müharibəsinə, fevral inqilabına, Oktyabr inqilabına, aprel inqilabına, proletar inqisabatına, səhnənin və kinonun əhəmiyyətinə, azərbaycanlı qızların səhnədə iştirakının lazım olduğuna gəldim və nəhayət, gəlişimizin əsl səbəbini izah etdim. Kamal məni böyük bir diqqətlə dinləyir və sözlərimin ən canlı yerində : "Bəli, bəli, elədir",-deyə başının ciddi hərəkəti

ilə təsdiq edirdi.

Onun bu təsdiqi məni daha da ruhlandırır və daha həvəslə danışmağa sövq edirdi.

-Bizim səhnə və kinomuzun azərbaycanlı qızlara ehtiyacı vardır. Odur ki, biz də Gülər xanımı kinoya dəvət etmək üçün gəlmişik,-deyə sözümlü bitirdim.

Gülər iri gözlərini qaldırıb, mənə baxdı və nədənsə yenedən gözlərini endirdi.

Kamal bir papiros yandırdı və sakit bir səsle danışmağa başladı:

-Bilirsiniz, sizin dedikləriniz doğrudur, əlbəttə, başqa xalqlar öz səhnələrində iştirak etdikləri kimi, bizim də qızlarımız etməlidirlər. Ancaq onların mühiti ilə bizim mühitimiz arasında bir fərq vardır. Mənim heç bir sözümlü yoxdur, mən məmnuniyyətlə razı olaram. Mənim atam maarifpərvər bir adam olmuşdur.-Kamal barmağı ilə divardakı bir fotonu göstərdi. Mən biixtiyar şəkildə baxdım. Bahalı bir çərçivədə 50 yaşlarında gözəl, ziyalı paltarları geyinmiş bir kişi şəkli vardı. Anam 25 il bundan əvvəl çadrasız gözəl və qadınlar arasında maarif yaymışdır. Ona görə də mən belə bir mədəni iş əleyhinə ola bilmərəm. Ancaq indi məsələ ondadır ki, qadınları biz zorla bir işə məcbur edə bilmərik və mənim razılığım bir qanun ola bilməz. Mən özüm təkrar edirəm ki, məmnuniyyətlə razıyam. Ancaq mühitimiz elədir ki, Gülər özü buna razı olmaz. Beləliklə, bu iş çox təəssüf ki, baş tuta bilməyəcəkdir.

Mən istəməyərək gülümsəyib Gülərə baxdım.

Gülər başını aşağı salmış, gözlərini yerə dikmişdi.

-Siz bizə kömək etsəniz, mən zənn edirəm, biz Gülər xanımı da razı edərik, - dedim.

-Xeyr, razı olmaz. Mən çox yaxşı bilirəm. Razı olarsa mən sizdən daha artıq məmnun olaram. Ancaq bilirəm ki, razı olmaz.

Mən Gülərin çoxdan razı olduğunu bilib, onu ələ vermək istəməirdim. Ancaq nə edəyəyimi bilmirdim.

-Hər halda siz bizə köməyinizi vəd edin...

-Mən kömək etməyə hazırım, ancaq vəziyyət elədir ki, Gülər razı ola bilməz, istərsəniz, özündən soruşun, özü sizə desin.

Mən Gülərə baxdım. O, hərəkətsiz oturmuş, gözlərini qırpımsız baxışlarla ayaqlarına dikmişdi. Kamal məni elə vəziyyətdə qoymuşdu ki, mən Gülərdən şəxsən soruşmağı münasib görmürdüm. Kamal mənim vəziyyətimi asanlaşdırdı və üzünü Gülə-

rə tutaraq, olduqca həlim və gülərləzlə:

-Gülər,-dedi,-bu yoldaşlar səni kinoya dəvət edirlər. Mən bir sözüm yoxdur, sən necə, razısanmı? Özün de ki, yoldaşlar özləri eşitsinlər.

Gülər əvvəlki kimi hərəkətsiz oturmuşdu.

Kamal çəkmələrinin uclarını əsəbi hərəkətlə evin döşəməsinə döyürdü. Gülər cavab vermirdi.

Mülayim bir baxışla ona baxan Kamal, birdən qaşlarını çatdı, baxışları itiləndi, bu baxışdan vəziyyətini anlamaq çətin deyildi. O, Gülərin tərəddüdsüz cavab verəcəyini gözləyirdi. Lakin Kamal tez özünü ələ aldı və yenidən gülümsəyib, daha yumşaq bir səslə:

-Gülər,-dedi,-utanmaq lazım deyil, səni zorla aparmağa və göndərməyə kimsənin ixtiyarı yoxdur, razısan, ya razı deyilsən, özün de, qoy bu yoldaşlar da öz təkliflərini bilsinlər.

Hər üçümüz bir intizarla Gülərə baxır, cavab gözləyirdik. Gülər isə dinməz və hərəkətsiz oturmuşdu. Kamal yenidən əsəblənmiş, qaşları yenidən çatılmışdı.

Nəhayət, Gülər yenidən başını qaldırdı. Zəif bir hərəkətlə qıvrıq saçlarını kürəklərinə atdı, iri məvi gözlərini qaldırdı. İlk əvvəl Kamala baxdı. Onun çatılmış qaşlarını və iti baxışlarını görəncə, tez gözlərini döndərdi. Mən onun baxışlarını tutdum. Gülərin üzü qızarmış, incə dodaqları titrəyirdi. O məndən utanmış kimi, tez gözlərini qaçırttı, yenidən başını aşağı salıb, baxışlarını yerə dikdi və bir kəlmə də danışmadı.

Mən bilirdim ki, Gülər getmək istəyir, ancaq razılıq verməyə cəsarət etmir. Mən onu vəziyyətdən çıxarmaq üçün:

-Susmaq-razılıq əlamətidir,-deyə yarıdoğru, yarızarafat qeyd etdim.

Bunu Kamal özü də görür və hiss edirdi. Odur ki, bu dəqiqədən etibarən onun çatılmış qaşları sona qədər bir daha açılmadı. Üzü adi mülayimliyini itirdi, soyuq və əsəbi bir səmimiyyətə pərdələndi. Ancaq yenə də özünü sakit göstərməyə çalışırdı:

-Orası elədir, biz ikimiz də razıyıq. Ancaq onun da razılığı kafi deyildir. Çünki mənə anam vardır. Qoca arvaddır, daş atar, başını tutar. Boğazına kəndir də salsalar, razı olmaz,-dedi və qaşlarını elə çatdı ki, guya bu işdən artıq bir şey çıxmayaacağına özü də təəssüf etdi. Kamal udqundu, duruxdu, tutuldu, düşündü. Mən açıq göürdüm ki, o, bəhanə axtarır. Nəhayət çiyinləri yavaşca-dan atıldı. Mən anladım ki, o çıxış yolu tapmışdır. Kamal yapma bir görünüşlə gülümsədi. Bilirmisiniz anası razı olsa da, yenə

mümkün deyildir. Çünki onun anası tək deyil, başqa bir anası da vardır. O razı olmaz.

İndi artıq mən özüm duruxdum. Necə yəni ikinci anası? Bəzən adamın 2-3 və daha çox atası ola bilər. Kimsə deyər bil-məz ki, flankəs mütləq mənə atamdır. İşin burasını təkə anası bilər. Ancaq adamın bir neçə anası olacağını mən təsəvvür et-mirdim.

Birdən ağıma bir şey gəldi. Kamal ikinci ana öz anasına demiş olmasın? Gülər başını aşağı salmış, qıvrıq saçları ağ kök-sünə tökülmüşdü. Kamal çəkmələrinin uclarını evin döşəməsinə döyüb, özü də nə etdiyini bilmirdi.

-Siz axı özünüz dediniz ki, ananız maarifpərvər bir qadındır. Hətta 25 il bundan əvvəl maarif və tərəqqi yolunda çalışma-ğa atılmışdır. Belə mədəni bir qadın belə mədəni işin əleyhinə ola bilərmi?

Kamal yenə də udqundu. Öz sözü ilə özü tutulmuşdu. Nə-hayət, özünü toplayıb, soyuq bir deyişlə:

-Yox, axı, anam da tək deyildir. O razı olsa, başqaları razı olmaz. Mənim nənəm eşitsə, dünyanı dağıdır. Siz sonra gəlin onu başa salın. Bizlik olsa bir şey deyil; ancaq qohum var, əqrə-ba var... Yox, bu işdən, hər halda, bir şey çıxmaz.

Artıq mən müvazinətini itirdim. Bir rentgen kimi Kamalın bütün varlığını işıqlandırmış və hər iliyini ayrılıqda göürdüm. Artıq mən heç şübhə etmirdim ki, Kamal Gülərin nişanlısıdır. Mən bilirdim ki, Gülər ondan bilikcə də, dəyərcə də yüksəkdir. Mən ancaq Kamalın gərək danışdığına, gərəkə hərəkətdəki ustalığa heyrət edirdim. O istədiyi dəqiqədə özünü ələ ala bilər, istədiyi vəziyyətə gətirə bilirdi.

-Nənənin neçə yaşı var?

-Nə bilim, 70-80... İndi gəlin onu başa salın. Odur ki, deyi-rəm, dördün yarısını bilirsiniz, yarısını yox,-deyə Kamal böyük bir ustalıqla sözünü sona vardırdı.

Artıq mən özümü ələ ala bilmirdim.

-Yetmiş-həşdəd, çox yaşasa doxsan. O, artıq ölüdür, meyit-dir. Gülər isə ancaq çin-di-ndi yeni həyat üçün ayaq açır, siz isə onun yürüş yollarını meyitlərlə doldurmaq istəyirsiniz. Bibim, xalam, nənəm... Ancaq sən bu cəsədlərdən, meyitlərdən tikdi-yin bu hasar bizim yüksəliş yolumuzu kəsə bilməz. Bu gün de-yilsə, sabah Gülər bu hasarı sökəcək, bu cəsədlərin üzərindən atılıb, yeni bir həyata keçəcəkdir,-dedim.

Mən yaman qızıışmışdım. Kamal da öz müvazinətini itir-

mişdi. Gülər ara-sıra iri gözlərini qaldırıb mənə baxır, yenə də baxışlarını məndən qaçırır, yerə dikirdi. Artıq onun al yanaqları saralmış, dodaqlarının rəngi qaçmışdı. Bütün bədəni bir yarpaq kimi əsirdi.

-Bilirsən, yoldaş nə var?-deyə Kamal sərt bir deyişlə sözü-mü kəsdi:-Uzun danışmaq lazım deyil. Mən özüm fırqəciyəm, özüm də raboçi, bu da mənim çəkmələrim...-Burada Kamal sağ ayağının zorba çəkməsini qaldırır, stol üstünə qoydu və Güləri göstərərək:-Bu mənim nişanlımdır,-dedi-Mən öz arvadımı nə səhnəyə, nə kinoya, nə də başqa-başqa yerlərə buraxmaram, vəssalam, şüdə-tamam, qurtardı getdi.

Kamal sözünü elə bir qətiyyətlə dedi ki, artıq danışmağa imkan qalmamışdı. Özü də sərt bir hərəkətlə ayağa durdu. Bu o demək idi ki, məsələ bitmiş, qapı açıqdır, buyura biləsiniz. İstər istəməz biz də qalxdıq.

Ancaq Gülər əvvəlki kimi oturmuş və hərəkətsiz yerində qalmışdı. Mən son gedişdə onun üzünə baxdım. O yenə də əvvəlki kimi titrəyir, yenə də xəzəl kimi sapsarı saralmışdı, solğun dodaqlarını gəmirirdi. Lakin o yenə də gözəldi. Belə əsəbilik ona bir az da yaraşdı. Onun istəyini qırdılar. Onun bacarığını öldürdülər. Onu canlı həyatdan, vuruş səhnəsindən qaytarıb, dörd divar arasında qapadılar... Öldürdülər...

Gülər son gedişdə gözlərini qaldırdı. Üzr istəyirmiş kimi, mənə baxdı. Mən onun baxışlarını tutdum. O isə utandığından uzun qara kipriklərini endirib, iri gözlərinin mavi bəbəklərini örtüdü.

Sakit yay yağışı kimi gözündən qoparılan göz yaşları almaz daşları kimi yanaqlarından yuvarlanıb, ağı köksünə düşürdü... O yenə də gözəldi. Mən onu belə bir görüşdə obyektiv qarşısında saxlaya bilsəydim, adı bütün dünyada dildən-dilə gəzə bilərdi. İndi o artıq ölmüş, çürümüş sümüklərə, cənazələrə qoşulmuşdu. O bu vəziyyətdə də gözəldi.

Ayrıldıq.

Mən yol gedərkən düşündüm:"Kimsəyə işıq verməyən günəş, kimsəyə görsənməyən gözəllik kimə və nəyə lazımdır?"

Cəfər Cabbarlı

DİLBƏR

Nəşrin redaktoru: R.Gülməmmədov

Kompüter dizaynı: A.Qəhrəmanov

Korrektoru: N.Cəfərova

Buraxılışa və yayıma məsul: Elim Ağaverdiyev

Yığılmağa verilmişdir: 20.11.2003

Çapa imzalanmışdır: 29.12.2003

kağız formatı: 64/90. Şərti ç/v 1,25.

Sifariş № 10. Tirajı 5000 ədəd

(1-ci zavod 500 ədəd)

Qiyməti müqavilə ilə

"Aysberq" MMC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

